

Monográfia Udvarhelyszék népi építészetéről

Udvarhelyszék változatos földrajzi és társadalmi sajátosságai révén olyan építészeti hagyományt örökített meg napjainkig, amelynek hiteles adatolása komoly kihívást jelent, megvalósítása viszont valóságos mér-földkövet képezhet a következő generációk számára. Furu Árpád helyi költődés nélkül, azonban kellő elkötelezettséggel, illetve néprajzi és műszaki ismeretek birtokában vállalkozott az anyaszék hagyományos architektúrájának dokumentálására. A népi építészet iránti figyelme szakmai körökben közismert, s lassan az is biztossá válik, hogy azok a kutatási részterületek, amelyeken tevékenykedik, kellőképpen adatolt információhalmazként kerülnek az olvasók kezébe.

Az udvarhelyszéki olvasó számára élményt jelentő kötetnek mintegy előzményeként célszerű megemlíteni a szerző által vezetett torockói felmérőprogramot, amelynek végeredményeként egészen komoly közösségi hasznosulásról is beszélhetünk. A szakképzett építészmérnökből vált néprajzkutató interdiszciplináris módon tudta szemlélni azt a tárgyi hagyatékot, amely Torockót egyedülállóvá, a világörökség részévé tette.

A szóban forgó település népi építészetét ismertető monográfiáját

(*Torockó népi építésze*) nagyobb lélegzetű munkaként kalotaszegi kutatási eredményeinek szakszerű összesítése követte. Az 1999-ben és 2000-ben elvégzett alapkutatást 2005-ben újabb kiegészítő helyszíni felmérés követte, melynek eredményeként megjelent a *Kalotaszeg népi építésze* című könyve, valamint *Kalotaszeg népi építőművészete* címet viselő igényesen kivitelezett kiállítása, melyet számos erdélyi helyszínen bemutattak. A kutató munkája a népi építészet sajátos emlékanyagára korlátozódik. A monografikus jellegű feldolgozást kiegészíti a lekövethető fejlődési folyamatok tárgyalásával, a hitelesség érdekében pedig kiter a tájegységen belüli területi változottságok kérdésköré is.

A szerző legfrissebb kiadványa – *Udvarhelyszék népi építésze* – 2011-ben jelent meg a kolozsvári Idea és Gloria nyomda munkatársainak gondozásában. Ahogyan azt már Furu Árpádtól megszoktuk, ez utóbbi kötete is a népi építészet témakörét adatozza. Udvarhelyszék falvainak népi architektúráját a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Transylvania Trust Alapítvány, valamint a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum támogatása révén kutatta, majd rend-

szerezte, hogy végül tetszetős könyv formájában tárja az olvasók elé.

A számos kistájra szabdaltnak egykori székely szék viszonyait szemlélve elmondhatjuk, hogy a népi építészetnek itt is legalább két nagy ellensége van. Egyrészt a sok pénz. Ebben a tekintetben szemléletes példaként Korondot említem meg, ahol nyilvánvaló, hogy az anyagi jólét az építkezési szokásokat igencsak elrugaszkodottá tette saját tárgyi kultúránktól. Másfelől pedig a pénztelenség az, amely népi építészeti értékeinknek lassú, de szomorú fogyását eredményezi. A legmarkánsabb változásokat mégis az életformaváltás eredményezi. A székely falu sem mentesül a lakók komfortossági igényéből fakadó folyamatos változtatások alól. Furu Árpád könyve nem tekint a népi építészetre nosztalgiával, nem sajnálkozik vagy bírál. Amint egy tudományos munkától az elvárható: racionális, hiteles, adatpontos, de ugyanakkor „fogyasztható” a nagyközönség számára is. Az olvasónak valóságos élvezet forgatni a kiadvány lapjait, hiszen a katalógusszerű, igényes fotóanyagot tartalmazó kötetnek az egyszerű lapozása is bárki számára esztétikai élvezetet jelenthet, információkat közölhet.

Az első fejezetként olvasható tudománytörténeti áttekintés summázza mindazon szakirodalmi előzményeket, amelyek különböző korokban a maguk szakmai igényességével közelítették a témához. A bibliográfiai

Csehétfalvi porta

felsorolásból világosan kitűnik, hogy bár jelentek meg valós szakmai értéket képező kisebb résztanulmányok, Udvarhelyszék népi építészetének monografikus feldolgozása hiányzik. Erdély népi építészetének dokumentálását célul kitűző program keretében, 1999–2002 között Udvarhelyszék legjelentősebb népi építészeti örökséggel rendelkező mintegy 35 falujában végezhetett kutatást Furu Árpád. A nagy volumenű adathalmaz birtokában, továbbá kellő szintetizáló tapasztalattal rendelkezve vállalkozott az összegző jellegű munka megírására. A kutató munkája ez estben is a népi építészet sajátos emlékhagyományára korlátozódik. Nem kalandozik el az anyagi kultúra más területeire, hanem a következő témakörök kimerítését vállalja: településszerkezet, telekszerkezet és hagyományos udvarrendezés, a lakóház alaprajzi elrendezése, a lakóház szerkezeti felépítése, homlokzatok, nyílászárók, tüzelőberendezések, az udvar épületei, valamint a kerítések és kapuk.

Udvarhelyszékhez közel 155 települést sorolnak, amelyek gazdaságföldrajzi viszonyai nem teljesen azonosak, következésképpen az építészeti hagyaték sem jellemezhető ugyanazon törvényszerűséggel. Az egységes földrajzi folyamatoktól elsőként a Homoród mente építésze tért el. Számos tényező együttes hatása járult ahhoz, hogy ezekben a falvakban könnyebben befogadják a szász vidék városias építészeti újításait. Egyszerű terepszemlével is meggyőződhetünk, hogy a Homoród menti falvak lakóházai, bár alaprajz vonatkozásában őrzik a szék hagyományait, az építészeti anyag tekintetében, volumenükben és ornamentikájuk révén külön fejlődési utat jártak be. Erdővidéket ugyanúgy a kivételes kistájak sorában említhetjük. Építésze nem annyira karakteres, mint a Homoród mentének, a szász hatás itt fél évszázaddal később vált észlelhetővé,

Homoródkeményfalvi utcakép (fent)

Az udvar a gémeskúttal:

Lakóház Székelyszentmihályon

(középen)

Udvar Kobátfalván (lent)

Magángyűjtemény Tordátfalván a Nyikó mente értékeivel

ugyanakkor legalább ennyire döntő háromszéki behatást ismerhetünk fel az ingatlanokon.

A táji tagolódás szempontjából Udvarhelyszék többi részére, azaz a Nagy-Küküllő és mellékvizei, valamint a Nagy-Küküllő és Nagy-Homoród közötti dombság által meghatározott nagy területre a helyi sajátosságokkal színesített lágy átmenetek jellemzők. Nagy vonásokban azonos egységes fejlődési folyamatoknak lehetünk tanúi.

A népi építészet kutatója természetesen nem korlátozhatja munkáját csupán a lakóház felmérésére, dokumentálására. A tüzelőberendezések vizsgálata például mindig izgalmas adatokat rejteget egy kutatónak. Egy portán belül figyelmet érdemlő objektumok még a gazdasági épületek (színek, gabonások, csűrök), akárcsak a közösségi és privát szféra közötti határt jelző térelválasztó elemek: a kapuk és kerítések is. Furu Árpád ezen utóbbiak felleltározását sem mulasztja el. A szerző véleménye, hogy még nagyon sok helyszínen tetten érhető a külső hatásoktól mentes építészeti hagyomány, kiválóan dokumentálhatók az egymást követő fejlődési szakaszok, de a lakók modernsége törekvő életvitele, valamint az intézményesen szabályozott faluképvédelem teljes hiánya nem ad okot optimizmusra.

Napjaink néprajzi kiadványai között viszonylag kevés az olyan publikáció, amely a szakmaiság csorbulása nélkül reális érdeklődésre számíthat a szélesebb olvasóközönség részéről. Furu Árpád könyvében bárki megtalálhatja a számára fontos építészeti adatot vagy tetszetős fotót. Az *Udvarhelyszék népi építészete* című kötet üzenet a múltból arról, ami sajátosan népi, székely és egyedi a vidékünkön.

Miklós Zoltán

Tordátfalván, a 14. szám alatti telek udvarán a tornácos épület mellett egy kisebb ház áll, három szobájában Pop Anna óvónő saját néprajzi gyűjteményét rendezte be. A porta díszé az új székely kapu, amely temesvári sógorasszonya jóvoltából készült. Az út felőli szobában, a tisztaszobában a háztartás értékesebb tárgyai láthatóak: vetett ágy, sifon, szekrény, bölcső, kanapé, mosdó, tükör, asztal székekkel, falióra és családi fényképek a falon, kisebb-nagyobb díszes keretekben, mutatva, milyenek voltak az épület gazdái, illetve falubeli kortársaik. A kisebb, kétajtós, egy fiókos szekrényke tetején pedig könyvek, köztük XIX. századi tankönyvek, legtöbbször azonban XX. század eleji kiadvány. Egy-egy kéziratot füzet arról tanúsodik, hogy az olvasottabb verseket külön gyűjteményként másolták a gyakorlott kezűek a Nyikó mentén is. Kalendáriumok jelzik, hogy az időszerű tudni- és olvasnivaló nem volt ritka a székely parasztcsaládoknál sem. A kisebb üveglámpák nem mindennapos használati tárgyak voltak, mint ahogyan az elsőházat sem lakták folyamatosan. A nagy szekrényben a ma székely ruhának nevezett viselet ünnepi darabjait láthatjuk.

A középső ház tavaszi takarítás előtti állapotában inkább raktár, hiszen az egykori lakók egy-másfél századdal ezelőtt a most itt látható munkaeszközök egy részét a padláson, esetleg a csűrben, pincében tartották. A szoba egyik értékes és egykor is megbecsült bútordarabja a XIX. századi festett falitéka, benne üvegne-műkkel, meg a rézmozsárral. Az egyszerű fatálon kisebb-nagyobb cserépedények, porcelántányérok, a másik sarokban asztal, egyszerű asztalosmunka. Itt láthatjuk a kenderfeldolgozás eszközeit is: szövőszéket, fonókereket, tekerőlevelet, héhelőt stb., illetve más munkaeszközöket: egy festett lánán törzsölőt, dézsát, rostát, sulykokat, a kis asztalon szenes vasalót. A szoba közepén egyszerűbb petróleumlámpa szolgáltatott fényt. A kisebb tükör, a falvédő innen sem hiányzik. Egyik falon egyszerű (keresztbe tett lécekből kialakított) edénytartón kisebb mázas cserépedények mutatják, hogy két nemzedékkel ezelőtt a mindennapokban a cserépedények jóval gyakoribbak voltak, mint a drágább porcelán- vagy fém-edények.

*A tordátfalvi néprajzi magángyűjteményeknek otthont adó ház
P. Buzogány Árpád felvételei*

